

Најстарији споменици српскословенског језика

Ученици Тирила и Методија заснивају (после 885) нова жаришта словенске књиге на словенском југу. Следећа фаза развоја српске књижевности траје током X и XI века, када је дошло до постепеног посрбљавања старе словенске књижевности, а затим и до стварања оригиналних дела. Најстарији сачувани споменици српске писмености и књижевности потичу из XII века, али је од изворних дела тог периода преостало сасвим мало. Место зачетника српске књижевности припада Светом Сави – тек од његовог времена можемо поузданије пратити изворна дела и писце. Тринаести век има пресудну улогу у осамостаљивању српске књижевности. Преписивачка делатност је изузетно жива, интензивно се преводи са грчког, али се пише и велики број ауторских дела на српске теме. Књижевни центри формирају се широм немањих државе, у Студеници, Жичи, Милешеву и Пећи, а најважнији је онај у новооснованом манастиру Хиландару.

На српској редакцији старословенског језика (српскословенском) писана је целокупна српска књижевност од XII до краја XVII века. Такве књиге зову се **србуље**: најстарија сачувана је *Мирослављево јеванђеље* (око 1185), затим *Повеља Стефана Немање Хиландару* (1199), *Вуканово јеванђеље* (око 1200, данас у Петрограду), *Призренски ѿрејис Душановој законика* (XV век), средњовековна житија и друге.

ЗАНИМЉИВОСТ

Стефан Немања и Свети Сава обновили су напуштени манастир Хиландар, добивши га од византијског цара Алексија 1198. године „да буде Србима на поклон вечни“ са статусом самосталности. Ту је 1199. године умро Стефан Немања. Хиландар је ризница српске средњовековне културе – у њему је збирка оригиналних старих рукописа непроцењиве вредности као и вредне иконе и фреске.

ПОЈМОВНИК

Србуље – рукописне и штампане књиге српске редакције старословенског језика (српскословенски). Махом богослужбене књиге у којима се налази највећи део српске средњовековне баштине.

Мирослављево јеванђеље

ПРИСТУП КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

► **јеванђелистар** – богослужбена књига у којој су одељци из четири јеванђеља распоређени према редоследу читања на богослужењима током године

иницијал – украсно слово на почетку књиге или одељка

Рукопис несравњиве лепоте, *Мирослављево јеванђеље*, најстарија је и најзначајнија књига српске писмености. Она је јасан доказ да су Срби и пре Светог Саве познавали токове уметности и књижевности, иако је од тих споменика сачуван незнатан део. Ово раскошно дело, настало осамдесетих година XII века, по форми је јеванђелистар. Писано је ћирилицом на српскословенском језику рашке ортографије. Запис на последњем, 181. листу, говори да је дело поручио хумски кнез Мирослав, брат Стефана Немање, вероватно за потребе своје задужбине, цркве Св. Петра и Павла на Лиму. Књига је написана на пергаменту и украшена са око три стотине стилизованих минијатура и иницијала (у црвеној, зеленој, жутој и смеђој боји и злату) на којима се очитује укрштање византијске и западне традиције.

Григорије (или Глигорије) Дијак, један од преписивача, радио је углавном украсе. Оставио је кратак троделни запис у ком се молитвено обраћа Богу и кнезу Мирославу, код кога је, по свему судећи, био у немилости. Запис Григорија Дијака најстарији је изворни текст на српскословенском језику.

Запис Глигорија Дијака

► **алилујар** – стих који се на богослужењу изговара после „алилуја“, условљен текстом јеванђеља

дијак – писар, преписивач на двору средњовековног владара или властелина, а најчешће у манастиру у средњовековној Србији

заставих – украсих; глагол потиче од речи **заставица** – врста писарског украса на почецима заглавља у рукопису

ГОСПОДЕ БОЖЕ МОЈ, милосрдни и
многостивни, помилуј ме својом милошћу, Глигорија грешнога,
еда бих у господина био у милости, у те се уздам.

Заврших с божијом помоћу, амин.

Ја писах алилујаре. Глигорије.

Ја грешни Глигорије дијак, недостојни назвати се дијаком, заставих ово јеванђеље златом кнезу великославном Мирославу, сину Завидину. А мене, господине, не заборави грешнога, него ме сачувај себи, да ми није жао, господине, што сам радио теби, кнезу своме господину, да ме не чуваш грешнога.

Превео Ђорђе Трифуновић
Извор: *Мирослављево јеванђеље*, фототипско издање,
Досије, Београд, 1998.

♦ Шта је *Мирослављево јеванђеље*? Када и којим поводом је настало? Ко је Григорије Дијак?

♦ Украшавајући овај јеванђелистар, Глигорије је осетио потребу да остави запис о себи. Какав је положај средњовековног писара на двору угледног властелина?

♦ Какав је његов однос са кнезом Мирославом? Шта нам његове речи откривају? Чег се Глигорије плаши и чему се нада?

♦ Којим је језиком и којим писмом писана ова књига? Какво место заузима у српској култури?

♦ Осим што је књижевни текст и споменик српске писмености, *Мирослављево јеванђеље* је и уметничко дело. Чиме је ова древна књига украшена? Шта је, осим старине, чини непроцењиво вредном?

ЗАНИМЉИВОСТ

Култ језика и књиге – Писмо и књижевни језик били су тако значајне тековине да су приписивани Божјој дарежљивости. Писање као процес захтевало је однос пун поштовања. Тим истим писмом и језиком писана је Божја реч. Књижевни језик Срба у средњем веку – српскословенски, и њихово писмо – ћирилица, били су истовремено писмо и језик *Свешћоу ѿисма* и службе Божије, српски свети језик, *lingua sacra*. Све написано стављала је људска свест на високу раван, писмо се није смело скрнавити баналним исказима. То су духовни разлози поштовања писане речи уопште.

(Радмила Маринковић)

Мирослављево јеванђеље, XII век

АКО ЖЕЛИТЕ ВИШЕ

Мирослављево јеванђеље, дело непроцењиве вредности, имало је бурну историју – до краја XIX века налазило се у Хиландару, а потом је поклоњено краљу Александру Обреновићу. Ношено је са другим драгоценостима преко Албаније током Првог светског рата, затим се једно време водило као изгубљено. Данас се чува у Народном

музеју у Београду, а један изданик лист у Публичној библиотеци у Петрограду. Унеско га је 2005. године уврстио у своју библиотеку *Памћење свећа*, у којој су највреднија добра целокупног човечанства.

Мирослављево јеванђеље постало је књига духовног идентитета српског народа. Чува се у посебним условима и

излаже само у изузетним приликама. Видео снимак *Мирослављевој јеванђељу* можете погледати на сајту Народног музеја у Београду. Минијатура са две сучељене птице узета је за лого музеја. На интернету или у видеотеци потражите документарни филм Бошка Савковића *У ђочешку беше реч – Мирослављево јеванђеље*.